

ھەرەشە و دەرفەتە ناوخۆی و دەرەکییەکان بۆ تورکیا لە ساڵی ۲۰۲۵

موەفق عادل عومەر، دکتۆرا لە سیستەمە سیاسییەکان و مامۆستا لە بەشی سیستەمە سیاسییەکان و سیاسەتی گشتی-زانکۆی سەلاحەددین

پێشەکی

تورکیا لە پوژھەلاتی ناوھەرستدا یەکیکە لە ولاتە پێشکەوتوووەکانی ناوچەکە؛ ئەم پێشکەوتنە ھەم لە پرووی ژبانی سیاسی، ھەمیش لە پرووی تەکنەلۆژیەو دەبێنرێت. جگە لەمە ئەنقەرە بەردەوام کار بۆ ئەو دەکات بێتە ھیزیکی ھەریمی و تا راددەیکیش لەسەر ئاستی نیودەولەتییە ھەول و کۆششەکانی دیارن بۆ ئەو پێگە و قورساییی خۆی بخاتە پروو. لە پال ئەم خالە گرنگانە، لە پرووی میژوویشەو تورکیا پەيوەندییەکی میژووویی پتەوی لەگەڵ ولاتانی ناوچەکە و زۆربەیی ولاتانی جیھان ھەیە، بەتایبەت ئەو شوینانەیی کە بۆ ماوھەکی دیاریکراویش بێت لەژێر کۆنترۆلی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانیدا بوو.

لە ساڵەکانی 2023 و 2024 ھەندیک پێشھاتی گرنگ لەسەر ئاستی ناوچەکە و جیھاندا پروویان دا، کە سەرەکیترینیان ھێرشەکانی ھەماس بوو بۆ سەر ئیسرائیل لە 7 ئۆکتۆبەری ساڵی 2023. ئەم پرووداوە خالیکی وەچەرخانە لە ناوچەکە، چونکە دواي ئەم پرووداوە ئیسرائیل سوور بوو لەسەر لاوازکردن و کۆتاییھێنان بە نفوز (دەستپۆشتوویی) ی ئیران لە ناوچەکەدا. ئەمەیش بەش بە حالی خۆی، چەندان پرووداوی گرنگی دیکە بە دواي خۆیدا ھینا و لە کۆتاییدا بە پرووخی رژیمی ئەسەد گەشتە لووتکە. بۆ گومان ئەم پێشھاتانە کاریگەری راستەوخۆیان لەسەر تورکیا ھەیە؛ جا چ لەسەر ئاستی ناوخۆدا بێت و چ لەسەر ئاستی دەرەکی.

بۆیە ھەول دەدەین لەژێر پوژنایی ئەو پێشھاتە گرنگ و گەورانە لە ناوچەکەدا، گرنگترین ئەو ھەرەشە و دەرفەتە ناوخۆیی و دەرەکییانە بخەینە پروو کە پێشبینی دەکرێت تورکیا لە ساڵی 2025 پرووبە پرووی بێتەو.

دەرفەتەکانی تورکیا لە ساڵی ۲۰۲۵ کامانەن؟

ساڵی 2025 لەوانەبە بۆ تورکیا ھەندیک دەرفەت لە بوارە جیا جیاکاندا لەخۆ بگرێت. تورکیا بە شیوەیەکی گشتی، بەتایبەت لەم چەند ساڵە رابردوودا، پرووبە پرووی کیشەیی ناوخۆیی و دەرەکیی زۆر بۆتەو. گرنگترین ئەو گرفتەکانی کە ئەنقەرە پرووبە پرووی بۆتەو بریتییە لە قەیرانی دارایی و ئابووری و داتەپینی بەھای لیرەیی تورکی. ئەم بارگراویی ئابووری و دارایییەیی تورکیا، بۆتە ھۆی تیکچوونی رەوشی سیاسی و کۆمەلایەتی و ئەمنیی ئەو ولاتە. بۆ گومان تا ئیستا ئاگ پارتی بە سەرۆکایەتی "رەجەب تەیب ئەردوغان" توانیویەتی تا راددەیک کۆنترۆلی جومگە گشتی و سەرەکییەکانی بکات و ولات لەژێر رکێفی خۆیدا بەھێڵتەو. بەلام تا چ ئاستیک و تا کە ی ئەمەیی بۆ دەکرێت، ئەو بەبەتیی گرنگە کە پێویستە لەسەری

بوهستين. لهه چوارچيويهه دا پيشهات و پروداوه ناوخوي و ههريمي و نيودهوله تيبهكان، راستهوخو كاريرهريان دهبيت لهسهر رهخساندنې دهرهفتهكان بو توركيا، بهتايبهت له سالي 2025. بويه دهتوانين بهگشتي هم خالانهي خوارهوه پيشبيني بكهين وهكوو دهرهفتهيك بو توركيا له سالي 2025:

بهكهه:

دهرهفتهي سهرهكي بو توركيا لهسهر ئاستي ناوخو بو سالي 2025 له رووي ئابوريبه. نهگه نهقهره بتواني له چوارچيويهه ئه هاوكيشه تازانهي كه له ناوچهكه دا هاتوته كايهوه، خوئي بخزي نيته هاوكيشه و بارودوخه نوييهكه، نهوه بي گومان له رووي ئابوريبهوه سوودي بو توركيا دهبيت. هم سوودهيش لهسهر ئاستي ناوخو ههستي بي دهكريت، چونكه ئيستا ئابوريبه توركيا له بارودوخيكې زور خراپدايه؛ بو نمونه نهگه نهقهره بتواني بهتايبهت له سووريا وهك هيژيكې گرنگ و ستراتيز بهشداري بكات، نهوه بي گومان له رووي دووباره بنياتنانهوهي سووريا زياتر پشت به نهقهره دهبهستريت، چونكه نهگه سووريا لهلايهن نهريكا و ولاتاني نهروپي و ولاتاني كهنداوهوه پالپشتي لي بكريت، كه پيشبينييهكان بهم ئاراستهيهيه، نهوه ههلمهتيكي بهرفراواني دووباره بنياتنانهوهي سووريا دهست بي دهكات. ليره توركيا دهتواني همه بكاته دهرهفتهيك بو خوئي و، سوود و قهزانچيكې ئابوريبه باش مسوگهركات.

دووهه:

سووريا له دواي 8ي كانووني بهكهه مي سالي 2024، سهرهپاي نهوهي بارودوخهكه له سووريا جاري بهتهواوهتي بهكلابي نهبووه و جيگهه نيگه رانيبه، پي ناوهتهوه قوناغيكي تازهوه؛ بهلام دهكريت هم بابتهه بكريته دهرهفتهيك بو توركيا له رووي گهراوهوهي نهوه پهنابهره سووريانهي كه له توركيا نيسته جيئ. بهپي دوايين ليواني له دووتوي نهوه وتارهي كه له چوارچيويهه ئامادهكاريبهكاني بوودجهي سالي 2025 پيشكشي كرد، وهزيرو ناوخوي توركيا، عهلي بهريكههيا - Ali Yerlikaya كه له 15ي كانووني بهكهه مي سالي 2024 له بهرلهماني توركيا راي گهياند، ژمارهه نهوه پهنابهره سووريانهي كه بهفهرمي تومار كراون و ئيستا له توركيان برتبيبه له (2.938.261) بهنابهر. بويه هم بابتهه كيشهه ئابوريبه، كوومهلايهتي، سياسي و نهمني بو توركيا دروست كردوه. حزبي دهسهلاتدار بهم هويهوه رهخنهه زوري ئاراسته كراوه و تا ئيستايش هم رهخانهه جگه لهلايهن گوره حزبي ئوپوزيسيون، لهسهر ئاستي جهماوهريش زيادي كردوه. بويه دهكريت له سالي 2025 رووخاني رژيمي نهسهه وهكوو دهرهفتهيك بيت بو ئامادهكردي كه شوههواي لهبار بو گهراندنهوهي هم پهنابهرانه بو سووريا. ههچهنده لهگهل رووخاني نهسهه ژمارهيهكي كهه مي هم پهنابهرانه دهستيان به گهراوهوه كردوه بو سووريا، بهلام ژمارهكه زور دلخوشكهر نييه بو توركيا، چونكه هه بهپي ليواني فهرمي حكومهتي توركيا، له دواي رووخاني نهسهه له 8ي كانووني بهكههوه تا 14ي كانووني بهكهه، ژمارهه نهوه پهنابهرانهي كه له توركياوه گهراونهتهوه سووريا (1607) بهنابهره؛ پيش رووخاني نهسههدهش نزيكهه (240) بهنابهر گهراونهوه سووريا. بهم پيهه كوي گشتي نهوانهه گهراونهتهوه، گهيشتوته (1847) بهنابهر.

لهه خالهه دهكريت هم ههنگاوه بكريته دهرهفتهيك بو نهقهره بو نهوهي له لايهك ريگه خوش بكات بو گهراونهوهي پهنابهرهكان و، له لايهكي ديكهوه پهيوهنديبهكي باش لهگهل ريخراره نيودهوله تيبهكان و ولاتاني نهروپي دابني بو نهوهي بابتهه گهراندنهوه به شيوهيهكي دروست نهجام بدرت و يارمهتي داراي بو

جىبە جىكردى ئەم ئەركە وەر بگىت.

سىيەم:

توركييا لەسەر ئاستى سىياسىي ناوخۇيىدا بە ھەمان شىۋە، گرنگىزىن دەرفەتى لەبەردەمدايە ئەگەر بتوانى بەباشى بەرپۆھى بىات، ئەوئىش ئەنجامدانى چاكسازى سىياسىيە لەسەر ئاستى ناوخۇدا. بۇ سەرخستنى ئەم پرۆسەيەش بى گومان پىۋىستە پرۆسەي ئاشتى لە توركييا دووبارە دەست پى بكا تەو، بەتايبەت دواى ئەوھى ناوچەكە گۇراناكارى جىدىي بەسەردا ھات، بەتايبەت پاش ئەوھى سەرۇكەزىرانى ئىسرائىل (بىنامىن نەتانياھۇ) ئاماژەي بە گۇرپىنى ھاوكىشە و نەخشەي رۇژھەلاتى ناوھەراست كرى؛ چونكە لە راستىدا ئىسرائىل ھەنگاوى جىدىي ناوھ لەم بارەيەو. بۇيە ئەنقەرەيش زۇر گرنگە خۇي لەگەل ئەم گۇراناكارىيانە بگونجىنئىت؛ بەپىچەوانەوھ لە دەرەوھى ھاوكىشە نوپىيەكەدا دەمپىنئىتەوھ.

لەبەر ئەم ھۇكارەيە دەبىنىن لە توركييا، بەتايبەت لە بوارى كىشەي كورددا، كار بۇ دووبارە دەستپىكرىدەوھى پرۆسەي ئاشتى دەكرىت. بۇيە دەكرى لىدوانەكانى بەرپىرانى توركييا لە لايەك و دەم پارتى لە لايەكى دىكە دەر بارەي رىكخستنى چاوپىكەوتنىك لە نيوان “عەبدوللا ئۇجەلان” و ئەندامانى پەرلەمانى دەم پارتى و پشتگىرىكردى ئەم ھەولانە لە لايەن “دەولەت بەخچەلى”، سەرۇكى توندرەوتىرەن حزبى نەژادپەرسى توركييا (مەھەپە)وھ، لە چوارچىۋەي ئەم پىشھات و پروداوانە شىكرىدەوھى بۇ بكرىت. بەلام پى ناچىت لايەنەكان لەسەر ئەم بابەتە راستگۇ بن، چونكە ئەزمونى سالانى رابردو و ئەوھمان پى نىشان دەدات كە ئامانجى سەرەكىي ئەم جۇرە نزيكبووانە، برىتتەيە لە كاتكوشتن و خۇكۇكرىدەوھ؛ ھەر كاتىك بارودۇخەكە بگۇردىت، ئەوھ ھىچ لايەنىك پابەندى بەلپنەكانىان نابن. بەلام سەرەراي ئەم نىگەرانىيانە دەر بارەي پرۆسەي ئاشتى، دەكرى بەراستى، ئەگەر لەژىر گۇشارى ناوخۇيى، ھەرىمى و نيودەولەتتەيش بىت، ھەنگاوى جىدىي لەم بواردەا بنرىت و كار بۇ چارەسەركردى كىشەي كورد بكرىت لە توركييا، كە چەندان سالە ژيانى سىياسىي توركييا بەدەستىيەوھ دەنالپىنئىت.

چوارەم:

توركييا لە چوارچىۋەي پىشھاتەكانى رۇژھەلاتى ناوھەراست و ناچەكە و تەنانەت لەسەر ئاستى نيودەولەتتەيش دەتوانى لە ساىەي پىگە ستراتىژىيەكەيەوھ وەكوو ناوبۇيانىك دەر بىكەوئىت بۇ چارەسەركردى ئەو كىشانەي كە لە رۇژھەلاتى ناوھەراست ھەن، وەكوو كىشەي لوبنان، فەلەستىن، سوورىيا، يەمەن و عىراق؛ ھەر وھەا جگە لەمەيش ئەنقەرە ئەگەر بىەوئى، دەتوانى لە جەنگى نيوان پرووسيا و ئۇكرائىنا رۇلپكى كارىگەرتر بىبىنى. توركييا وەكوو ولاتىكى كارىگەرى ناوچەكە ئەم توانايەي ھەيە و ئەگەر ستراتىژىيەكى باش دابرىژىت، ئەوھ دەكرى لە سالى 2025، بەتايبەت لەگەل دەستبەكاربوونى سەرۇكى ھەلبۇزىردراوى ئەمريكا (دۇنالدا ترەمپ)، وەكوو ناوبۇيانىكى كارىگەر دەر بىكەوئىت و لە ئەنجامدا لە ناوچەكە و جىھاندا بەھىزتر دەبىت.

ھەرەشە ناوخۇيى و دەرەكىيەكانى سەر توركييا لە سالى ۲۰۲۵ چىن؟

پىشپىنى دەكرىت توركييا جگە لەو دەرفەتانەي كە لە سالى 2025 بۇي دەپەرخسىت، پرووبەرووى ھەندىك ھەرەشەي ناوخۇيى و دەرەكىي جىدىي بىپتەوھ. دەتوانىن گرنگىزىن ئەو ھەرەشە ناوخۇيى و دەرەكىيانە بەم شىۋەي خوارەوھ بەخەينە پروو:

بەكەم:

توركيا چەند سالە بەدەست قەيرانى ئابورى و دارايىيەو دەنالىنىت. ئەم قەيرانە گەشتوتە ئاستى بىزارکردنى ھاوولاتى؛ ئەمەيش راستەوخۇ كارىگەرى لىسەر رەوشى سياسى و لات ھەبوو و ئەم راستىيە لە ئەنجامى ھەلبىزاردنەكانىش دەرکەوت، كە خەلك چەند لە ئاك پارتى بىزارن. لەم چوارچىوئەدەدا دەتوانىن بلىين كىشەى ئابورى گرنگترىن ھەرەشەى ناوخويىيە لە توركيا بۇ سالى 2025، چونكە رىژەى ھەلاوسان، كە لەلايەن حكومەتى توركياو ھە شىوئەيەكى فەرمى راگەيەنراو ھە مانگى تشرىنى دووھى سالى 2024، برىتى بوو لە (47.09%)؛ ھەرچەندە بانگەشەى ئەو ھەكرىت گوايە رىژەى ھەلاوسانى راگەيەنراو لەلايەن حكومەتى توركياو ھە شىوئەيەكى فەرمى، رىژە راستەقىنەكە نىيە و رىژەى ھەلاوسانى راستەقىنە زور لەم رىژەيە زياترە. بۇيە دەتوانىن بلىين يەككە لە كىشە ھەرە گرنگەكانى سالى 2025 رىژەى ھەلاوسان دەبىت.

جگە لەمە رىژەى بىكارى لە توركيا بەبىنى ئامارە فەرمىيەكان گەشتوتە (8.8%). ھەر ھەروھا قەرزى گشتىيى توركيا بەبىنى ئامارە فەرمىيەكان (512) مليار دۇلارى ئەمريكيە، كە ئەمەيش بەنسىبەت ئابورىيى توركيا بركى زورە. بۇيە چاوپروان دەرکرىت بابەتى قەرزى توركيا بىتتە يەككە لە كىشە سەرەككىيەكانى سالى 2025.

سەرجم ئەم خالانە، بوونەتە ھۆكار بۇ دابەزىنى بەھای لىرەى توركى. ھەر لەبەر ئەم ھۆكارەيشە پىشبینى دەرکرىت لە 2025 بەھای لىرەى توركى زياتر دابەزىت و كىشەى دارايى و ئابورىيى زياتر دروست بكات و تواناي كرىنى ھاوولاتىيى توركى زياتر دابەزىنىت.

دووھم:

فراوانترىبوونى ناپرەزايەتییە كۆمەلایەتى و سياسىيەكان ئالنگارىيەكى دىكەيە كە پىشبینى دەرکرىت پرووبەپرووى توركياى سالى 2025 بىتتەو؛ چونكە چاوپروان دەرکرىت ناپرەزايەتییە گشتىيەكان بەھوى كىشە ئابورىيەكان و بەرتەسكردنى ئازادىيە گشتىيەكان لە توركيا، زياتر و فراوانتر بىت و داواكارىيەكانى زياتر پابەندبوون بە مافەكانى مروؤف و دەستەبەرکردنى ئازادىيە سياسىيەكان، بە شىوئەيەكى راستەوخۇ و پروونتر بەدەردەكەون.

بۇيە لەم چوارچىوئەدەدا پىشبینى دەرکرىت داواكارىيەكانى پابەندبوون بە مافە سياسى و مەدەنىيەكانى تايبەت بە ئازادىيى رادەربرىن و ئازادىيى رۆژنامەگەرى، لەوانەيە لە سالى 2025 پى بنىتتە قۇناغىكى نوپو، چونكە لەسەر ئاستى كۆمەلگەى نپودەولەتى، گوشارىكى بەرچا و لەسەر حكومەتى توركى ھەيە بەھوى پىشپىلكردنى مافەكانى مروؤف و دانانى كۆتوبەند بەسەر رۆژنامەنووسان و لایەنەكانى ئوپوزىسيون.

سىيەم:

ھەلبىزاردنە گشتىيەكان و ھەلبىزاردنى سەرۆككۆمارى توركيا، خالىكى ترە لەو خالانەى كە لەوانەيە لە سالى 2025 بورووزىنرىت، چونكە ئەنجامدانى ھەلبىزاردنى پىشپوختە لە توركيا دەمىكە خراوتە پروو و بەتايبەت لایەنەكانى ئوپوزىسيون جەختى لەسەر دەكەن. ھۆكارەكەيشى بۇ خراپىيى بارى دارايى و ئابورىيى و لات و

بەرتەسكردنى ئازادىيەكان دەگەپ رېتەوہ.

ھەر وہا ئاڪ پارتى لەم قۇناغەيشدا پەناى بردۇتە بەر سيستەمى دانانى “قەيووم” بۇ ئەو شارەوانىيانەى كە كانىدانى لايەنەكانى ئۇپۇزىسيۇن تىايدا سەر كەوتوو بوونە. لەم چىوارچىوہىەدا سەرۇكى گەورە حزبى ئۇپۇزىسيۇن (ئۇزگور ئۇزەل - Özgür Özel) پىشنىبارى ئەنجامدانى ھەلبۇزاردنى پىشووختەى كرد لە مانگى تشرىنى دووہمى سالى 2025. بۇيە ئەم بابەتەيش يەككە لەو بابەتە گرنگانەيە كە چاوەروان دەكرىت لە سالى 2025 رووبەرووى توركييا بىيتەوہ. بەردەوامى خراپىى بارى دارايى و ئابوورى لە توركييا و چارەسەرنەكردنى، زياتر لايەنەكانى ئۇپۇزىسيۇن و راي گشتى بۇ ئەنجامدانى ھەلبۇزاردنى پىشووختە ھان دەدات، كە ئەگەرى ئەنجامدانىشى لە سالى 2025 لە ئارادايە.

لە لايەكى دىكە لە توركييا، بەتايبەت لەگەل گەيشتنى ئاڪ پارتى بۇ دەسلات، جۇرە جەمسەربەندىيەك سەرى ھەلداوہ؛ واتا كۇمەلگە بە شىوہىەكى گشتى لە ئەنجامى سياسەتى لايەنەكانى دەسلات و ئۇپۇزىسيۇن، دابەشى سەر دوو جەمسەر بۇتەوہ: يەككىيان بە سەرۇكايەتى ئاڪ پارتى كە خۇى زياتر لە پارىزگارەكان دەبىنى. ئەوہى تريان بە سەرۇكايەتى گەورە حزبى ئۇپۇزىسيۇن (جەھەپە) يە. لەم چەند سالەى رابردوو دواى ئەوہى “جەھەپە” گەيشتە ئەو پروايەى كە ناتوانىت بەتەنيا لە ھەلبۇزاردنەكاندا شكست بە ئاڪ پارتى بھىنىت، پەناى بردۇتە بەر دەنگدەرى كورد و بە شىوہىەكى گشتىيش كارى لەسەر دەنگدەرى راسترەویش كردووہ.

بى گومان پىشبنى دەكرىت ئەم مەملانىيە لە سالى 2025 يش درىژەى پى بدرىت و لەوانەيە بگاتە ئاستىكى بەرزتر و، نەتوانرى ئاوا بەئاسانى چارەسەر بكرىت. بۇيە خالىكى دىكەى مەترسىدار كە چاوەرپىى توركييا دەكات، دابەشبوونى كۇمەلگەيە بەسەر دوو جەمسەرى دژ يەك، كە لە ئەنجامدا ئەمە دەبىتە ھوى ناسەقامگىرىى سياسى و ئابوورى و ئەمنى.

جوارەم:

كىشە ياخود قەيرانى كورد لە توركييا، بەتايبەت لە سەرەتاي سالانى ھەشتاكانەوہ، پىى ناوہتە قۇناغىكى مەترسىدارەوہ و لەگەل دامەزراندنى “پەكەكە” و دەستپىكردنى شەر و پىكدادان لە نيوان سوپايى توركييا و چەكدارانى پەكەكە، ئەم بابەتە ھەمىشە ئاسايشى توركييا و ژيانى سياسىى لەم ولاتەدا خستوتە مەترسىيەوہ. ديارترين ھول بۇ چارەسەر كردنى ئەم كىشەيە، لە سەردەمى ئاڪ پارتى دەستى پىى كرد، بەلام لە كوتايى سالى 2015 شكستى ھىنا. بى گومان چاوەروان ناكرىت ئەم بابەتە بە سالىك چارەسەر بكرىت و باردۇخەكە ئارام بىتەوہ، بەلام پىشبنى دەكرىت ھەنگاوى جددى لە سالى 2025 بنرىت بۇ چارەسەر كردنى كىشەى كورد لە توركييا؛ چونكە ناوچەكە گۇرآنكارىى بەرچاوا بەخۇيەوہ دەبىنىت و لەوانەيە لە ھاوكىشە نوييەكاندا كورد رۇلى زياترى پىى بسپىردرىت. بۇيە ئەنقەرە ناچارە ئەمسال ھەندىك ھەنگاوى جددى و راستەقىنە بۇ چارەسەر كردنى دۇزى كورد لە توركييا بھاوئىژىت.

ئەم كىشەيە دوو رەھەند لەخۇ دەگرىت: رەھەندى يەكەميان لەسەر ئاستى ناوخۇيىيە، چونكە كورد لە ژيانى سياسىى توركيادا رۇلىكى بەرچاوى ھەبووہ و دەبىت. لەسەر ئاستە ھەرىمىيەكەيش كورد رۇل و پىنگەى تايبەتى خۇى ھەيە، بەتايبەتى لە ولاتانى ئىران و سووريا و عىراق. ھەر گۇرآنكارىيەكيش لە ناوچەكەدا روو بدات، بى گومان كارىگەرىى راستەوخۇى لەسەر پىنگە و رۇلى كورد لە توركييا دەبىت.

پېنجه م:

ئامادە كىردى دەستور يېڭى مەدەنىي نوي بۇ تور كىيا، بابە تېكى ناوخويىي دىكە يە كە لەوانە يە لە سالى 2025 زياتر بورووزى ئىرت؛ چونكە بەو دەستورەي ئىستا سەرۇككۇمارى تور كىيا و سەرۇكى ئاك پارتى ناتوانىت خۇي دىسان كاندىد بكا تەوہ. يەككە لە رېگە كانى ھەلگرتنى ئەم بەر بەستە، ئەنجامدانى گۇرانكارىيە لە دەستورى تور كىيا ياخود ئامادە كىردى دەستور يېڭى نويى؛ ئەمەيش ھەنگاويكى ئاسان نىيە و پىويستى بە دەنگى لايەنە كانى ئوپۇزىسيونە. بۇيە پىشېبىنى دەكرىت لە سالى 2025 بابەتى ئامادە كىردى دەستور يېڭى نوي، بېتە يەككە لەو بابەتانەي كە مشتومرى زورى لەسەر بكرىت؛ چونكە ئەردۇغان بانگەشەي ئەوہ دەكات كە دەستورى ئىستا دەستور يېڭە لەلايەن كودەتاجىيەكانەوہ ئامادە كراوہ و تا ئىستايىش نزيكەي 21 جار ھەموار كراوہ تەوہ؛ بۇيە بەم شىوہەي ئىستا دەستورى تور كىيا سوودى نىيە و كەموكورىي زورى لەخۇ گرتوہ و، پىي وايە ئامادە كىردى دەستور يېڭى نوي و مەدەنى و ھاوچەرخ كە لەگەل پىشھاتەكان بگونجىت، باشتىن بژاردەيە. بەلام بەھوى ئەوہى تىروانىنى لايەنەكان بۇ ئامادە كىردى دەستور يېڭى نوي، جياوازە، ئەم كارە ئاسان نابىت و پىشېبىنى دەكرىت ھەنگاوي جدى لەم بارەيەوہ لە سالى 2025 بنرىت.

شەشە م:

پەيوەندىيە دەرەكىيەكانى تور كىيا لە سالى 2025 زور گىرنگى، بەتايىبەت لەژىر رۇشنايىي ئەو گۇرانكارىيانەي كە لەسەر ئاستى ھەرىمى و نىودەولەتى رويان داوہ. سەرەتا پەيوەندىيەكانى ئەنقەرە و يەكيتى ئەوروپا، بەھوى بابەتەكانى مافى مروڧ و دەستەبەر كىردى ئازادىي سىياسى، جياوازي تىروانىنى ھەردوو لا بۇ كىشەي كورد، لەوانە يە لە سالى 2025 بچىتە قۇناغىكى نويوہ، چونكە بەراستى جياوازييەكانى نىوان ھەردوو لا دەر بارەي ئەم بابەتانە زور قوولن و ناتوانىت ئاوا بەئاسانى چارەسەر بكرىن. بۇيە پىشېبىنى دەكرىت پەيوەندىيەكانى نىوان ھەردوو لا لە سالى 2025، بەسەختى بەرپوہ بچىت.

لە لايەكى دىكە، پەيوەندىيەكانى ئەنقەرە و واشنتون دواي ھەلېژاردى “دۇنالد ترەمپ” وەكوو سەرۇكى نويى ئەمريكا، لەوانە يە پى بنىتە قۇناغىكى جياوازتەرەوہ، چونكە بوونى چەكدارانى نزيك لە پەكەكە لە سوورىا، كرىنى سىستەمى بەرگىي ئىس-400 لەلايەن تور كىيا و بابەتى مافەكانى مروڧ و كىشەي پرۇژەي فرۇكەكانى ئىف-35 و بابەتى جەنگى ھەماس و ئىسرائىل، گىرنگى ئەو بابەتانە كە چاوەروان دەكرىت ئەمريكا و تور كىيا لە سالى 2025 ناكۇكىيان لەبارەوہ ھەبىت. بەلام سەرەراي ئەو ھەموو جياوازي و كىشەيە، پى ناچىت واشنتون ئاوا بەئاسانى واز لە ھاوپەيمانىكى گىرنگى وەكوو تور كىيا بەپىننىت، بەتايىبەت لە كاتىكدا گوشارەكان بۇ سەر ئىران زياتر بووہ؛ لە لايەكى دىكەوہ لەوانە يە تور كىيا لە بابەتى راگرتنى جەنگى نىوان رۇوسىا و ئۇكرائىنا رۇلكى ئەرىنى بىنى. بەلام سەرەراي بوونى ناكۇكى دەر بارەي ئەو بابەتانەي كە ئامازەمان پى كىرد، پىشېبىنى دەكرىت پەيوەندىيەكانى ئەنقەرە - واشنتون، بەتايىبەت پەيوەندىيەكانى (ئەردۇغان - ترەمپ) پى بنىتە قۇناغىكى جياوازتەرەوہ، كە تىايدا بەرژەوہندىيە بالاكانى ھەردوو لا بەسەر ناكۇكىيەكان زال بىت و، ھەول بەن ھەندى ھەنگاوي ھاوبەش بەيەكەوہ لە ناوچەكەدا بنىن.

ھەر لە سالى 2025، بابەتېكى دىكە لە ئارادايە كە لەوانە يە كارىگەرىي زورى ھەبى، ئەويش پەيوەندىيەكانى نىوان تور كىيا و رۇوسىايە. سەرەراي ئەوہى وادەردەكەوېت كە پەيوەندىيەكانى تور كىيا و رۇوسىا لە ئاستىكى باشدايە بەلام لە بنەرەتدا ئەم پەيوەندىيە لەگەل ھەر گۇرانكارىيەكى لەناكاو لەوانە يە بەرەو خراپى

بروات؛ چونکہ تورکیا لہ ھەندیک بابەتدا لەگەڵ پروسیاش کۆک نییە و بۆچوونی جیاوازیان ھەیە.

گرنگترین ئەو بابەتانەى كە ئەنقەرە و مۆسكۆ لە بارەپەو ە كۆك نین سووریا، بەتایبەت بابەتی بوونی چەكدارانی پەیدە لە سووریا. ھەر لە دواىین لیدوانى سەرۆككۆمارى تورکیا (ئەردوغان) دەربارەى چەكدارانى پەیدە راي گەباند] “ئەگەر چەك دانەنێن، لە سووریا ژێرخاك دەكرین.” ئەمە توندترین لیدوانى تورکیا پەیدە دواى پروخانى ئەسەد دەربارەى چەكدارانى پەیدە، لە كاتیكدا پێش ئەم لیدوانەى “ئەردوغان”، سەرۆكى پروسیا “فلاڤیمیر پوتین” راي گەباندبوو] “دەبواپە كێشەى كورد لە سەردەمى ئەسەد چارەسەر بكرابا، بەلام نەكرا و ئیستا پێویستە كار لەسەر چارەسەركردنى ئەم كێشەپە بكریت لەگەڵ ئەو ھیزانەى كە كۆنترۆلى سووریا دەكەن؛ ھەروەھا تورکیا پێویستى بە پاراستنى ئاسایشى خۆى ھەپە بە شێوھەپەك لە شێوھەكان و، ئیمە ھەموومان ئەم بابەتە تى دەگەین.” لەم پەپامەى پوتین بۆمان دەردەكەوى كە جیاوازییەك ھەپە لە تێروانىنى ھەر یەك لە پوتین و ئەردوغان بۆ چارەسەركردنى كێشەى كورد، چونكە ھەلوپست و تێروانىنى ئەردوغان بەراورد بە پوتین توندترە و، پێشبینى دەكریت لە سالى 2025 ئەم بابەتە كارىگەرى ھەبیت لەسەر پەپوھندییەكانى تورکیا و پروسیا لە لایەك و وولاتانى دیکە لە لایەكى تر.

ھەوتەم:

پەپوھندییەكانى تورکیا – ئێران دواى پروخانى ئەسەد و لاوازبوونی ئێران لە لوبنان و فەلەستین و یەمەن و ناوچەكەدا پى دەنیتە قۇناغىكى نوئى، چونكە لە قۇناغەكانى رابردوودا ئێران توانیبوو لە رینگەى ھیزە پروكسییەكانیپەو ەكۆو ھیزىكى ھەرىمى دەربكەوى و بتوانى لە رینگەى ئەم ھیزانەپەو ەكۆو ھەسەن بختە سەر ولاتە ھەرىمى و نیو دەولەتیپەكان. بەلام دواى كۆژرانى ئیسماعیل ھەنیپە و ھەسەن نەسروللا و پروخانى رژیمی بەشار ئەسەد، ئێران گەورەترین گورزى بەركەوت و لە ناوچەكەدا بە شێوھەپەكى بەرچاوى دەسترویشتووی و پینگەى لاواز بوو.

دواى ئەم پێشھاتانە پێشبینى دەكریت ئەم پرودوانە راستەوخۆ كارىگەرییان لەسەر پەپوھندییەكانى ئەنقەرە و تاران ھەبیت. راستە ئەم دوو وولاتە لە ماوہى رابردوودا تا راددەپەك وەكۆو دوو وولاتى دۆست و ھاوپەیمان بەدەرکەوتبوون بەلام لە قۇناغەكانى داھاتوو، بەتایبەت پاش پروخانى ئەسەد لە سووریا، چاوەروان دەكریت پەپوھندیى ئەم دوو وولاتە وەكۆو جارن نەمیتى، چونكە لەمەو پەدوا بەرژوھەندیى ھەردوو لا زۆر زەحمەتە بەپەك بگات. بۆپە سالى 2025 دەبیتە دەستپىكى قۇناغىكى نوئى و جیاواز لە پرووى پەپوھندییەكانى ئەنقەرە و تاران. لەوانەپە پەپوھندیى نیوان ئەم دوو وولاتە لە سالى 2025 وە ھەندىك گرژى تى بكەوى، بەلام پێشبینى ناكريت بەتەواوہتى بچریت.

سیاسەتى تورکیا لە ھەمبەر پۇژاواى كوردستان و باشورى كوردستان لە سالى 2025 چۆن دەبیت؟

تورکیا ھەرەك لە سەرەو ە ئامازەمان پى كرد، بە ھىچ شێوھەپەك ئەو ەقبول ناكات چەكدارانى پەكەكە و پەپەدە لە پۇژاوا و باشورى كوردستان ھەبن؛ ھەر لەبەر ئەم ھۆكارەپە، بەتوندى لە ھەرىمى كوردستان و سووریا دا پروو پەكەكە دەبیتەو ە. سەرەتا لە باشورى كوردستان ئەنقەرە چەند سالە ھەولى داو ەپەپوھندییەكى باش لەگەڵ “پارتى دیموكراتى كوردستان” دابنیت و تا راددەپەكیش لە چوارچىوہى بەرژوھەندیى ھاوپەشە ھەردوو لا پەپوھندییەكان گەپشتوتە ئاستىكى باش. ھەروەھا سوپاى تورکیا ناوہناو

ئۆپەراسیۆنى سەربازى لەسەر خاکی ھەریمی کوردستان ئەنجام دەدات بە مەبەستی لەناوبردن یاخود لانی کەم لاوازکردنی پەكەكە لە خاکی ھەریمی کوردستاندا. بەھۆی ئەم شەپ و پیکدادانەى ھەردوو لا، ناوچەيەکی فراوانی خاکی ھەریمی کوردستان چۆل کراوە و دانیشتووانی سەدان گوند لە شوین و حالیان بوونەتەوہ.

بەپێی لیدوانی بەرپرسیانی تورکیا، ئەنقەرە بەردەوام دەبێت لە ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکانی لە خاکی ھەریمی کوردستان لە ساڵی 2025؛ تەنانەت بارودۆخی عێراق و ناوچەكە ئەگەر خراپتر بێت ئەوہ پێشبینی دەکریت ھێرش و جموجۆلی ھێزەکانی تورکیا لە ھەریمی کوردستان و عێراق زیاتر بێت. لە پال ئەم پێشھاتانە، جگە لەمە تورکیا نیگەرانیە لە جموجۆلەکانی پەكەكە لەو ناوچانەى كە لەژێر کۆنترۆلی “یەکییتی نیشتمانیی کوردستان” دایە. ھەر لەبەر ئەمەیشە ناوبەناو سوپای تورکیا ھێرشى ئاسمانی بۆ ئەم ناوچانە ئەنجام دەدات و تەنانەت بۆ گوشارخستە سەر یەکییتی نیشتمانیی کوردستان، قەدەغەکردنی گەشتی ئاسمانی بۆ سەر فڕۆکەخانەى سلیمانی راگەیاندووہ. واتا بەرپرسیانی تورکیا رایان گەیاندووہ تا جموجۆلەکانی پەكەكە لە سلیمانی و دەورووبەرى قەدەغە نەکریت یاخود لانی کەم سنووردار نەکریت، ئەوہ بەردەوام دەبێت لەسەر گوشار و ھێرشەکانی بۆ سەر ئەم ناوچەيە بە بیانووی بەئامانجگرتنی چەكدارانی پەكەكە. پێشبینی دەکریت لە ساڵی 2025 یش ئەم گوشارە بەردەوام بێت و تەنانەت چاوەڕوان دەکریت ھێرشە ئاسمانییەکان چەتر بکرین، چونکە بەرپرسیانی تورکیا چەندان جار بەئاشکرا نیگەرانییەکانی خۆیان لەم بارەوہ خستۆتە ڤوو و بە ھیچ شیوہیەکی شەسە سەسە لەسەر ناکەن و تەنانەت ناوبەناو ھەرەشەى سەپاندنی سزای زیاتر و ھێرشى توندتر دەکەن.

لە لایەکی ترەوہ، ئەنقەرە زۆر بەجددی کار لەسەر چەكکردنی چەكدارانی پەيەدە دەکات و ئەردۆغانیش بەئاشکرا ھەرەشە لە پەيەدە دەکات و سوورە لەسەر بەکارھێنانی ھیز لە دژی پەيەدە و چەكدارانی. پەيەدە لە ڤوانگەى تورکیاوە لەگەل داعش ھیچ جیاوازییەکیان نییە و لە ساڵی 2025 یش لەژێر ڤوشنایی گۆرانیکارییەکانی سووریا و ناوچەكەدا، پێشبینی دەکریت ئەنقەرە ھیز لە دژی پەيەدە بەکار بەیئیت. تەنانەت ئەگەر ئەمریکاش گوشار بخاتە سەر ئەنقەرە بۆ ئەوہى پاشگەزی بکاتەوہ، ئەوہ بە ئەگەریکی زۆر، تورکیا ئاسایشی ڤۆژاوا دەکاتە ئامانج و ناھیللێت پەيەدە بەشداری لە حوکمرانیی نوێی سووریا دا بکات، یاخود ئەگەر ئەم ڤیگرییەشى ڤی نەکریت، ئەوہ لەسەر ئاستی ناوخوویی ڤۆژاوا ئەو ناکوکیانەى كە لە نیوان لایەنە کوردییەکانی ڤۆژاوا ھەيە، وەکوو دەرفەتێک بەکار دەھێنی بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجی سەرەکی و ستراتیزیی خۆی.

با ئەوہمان لەبەرچاوی بێت؛ تورکیا لە بنەرەتدا لە چوارچۆیەى پاراستنی یەكپارچەيی خاکی سووریا، ھیچ كێشەيەکی نییە لە بەشداریکردنی نوینەرانی راستەقینەى کوردانی ڤۆژاوا لە سووریا، بەلام ئەوہى بۆ تورکیا ھیللی سوورە، جیگیربوونی چەكدارانی پەيەدەيە لە سووریا و کۆنترۆلکردنیانە بۆ ڤۆژاوا.

کۆبەند

ساڵی 2025 ساڵیکی سەخت دەبێت بۆ تورکیا لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەکی، چونکە لە لایەك لەسەر ئاستی ناوخۆدا چەندان قەیرانی جددی بەرۆکی دەسەلات بەرنادات، كە لە سەرۆکی ھەموویانەوہ قەیرانی دارایی و ئابووری و دابەزینی توانای ئاستی کرینی ھاوولاتیانە، بەتایبەت مووچەى خانەنشینان (کەمترین

بېرە مووچە بە 22.104 ليرەى توركى بۇ سالى 2025 ديارى كرا، كە ئەمانە گرنگترين دوو كيشەى ئابوورى ناوخۇيىن؛ لەبەر ئەوہى يەككە لە ھۆكارەكانى شكستھينانى ئاك پارتى لە دوايىن ھەلبۇزاردنەكانى شارەوانىيەكان كە لە 31ى ئازارى سالى 2024 ئەنجام درا، كەمىي بېرى مووچەى خانەنشيان بوو و، حكومەت كە ئاك پارتى سەرۆكايەتتى دەكات، نەيتوانى پېژەى مووچەى خانەنشيان زياد بكات. ئەمەيش بوو ھۆى ناپرەزايەتتى خانەنشيان، كە ژمارەيان لە شازدە مليۆن خانەنشيان نزيك دەبېتەوہ. ھەرۈہا پېشېبىنى دەكرېت بابەتى كەمترين بېرە مووچەيش كە بە 22.104 ليرەى توركى ديارى كراوہ، ناپرەزايەتتېەكى فراوانى لى بکەوېتەوہ و ئەمەيش راستەوخۇ كارىگەرىي خراپى بۇ سەر ژيانى سياسىي توركىا دەبېت.

بەرامبەر ئەمە لەسەر ئاستى ھەرىمى و نېودەولەتتېيش لە سالى 2025، چاوپېرى دەكرېت توركىا لە سووریا بەتايبەت و لە پۇژھەلاتى ناوہپراست بەگشتى، پروبەپرووى چەندان گرفت و كيشە و ھەرەشە بېتەوہ، چونكە گۇرانكارىيەكى جددى لەسەر ئاستى ھەرىمى و نېودەولەتى پرووى داوہ و سالى 2025يش دەبېتە دەسپېكى ئەم قۇناغە نوپيەى كە دروست بووہ. توركىا جگە لە ھەرەشەكانى سەرى لەسەر ئاستى دەرەكى، دەتوانى ئەم ھەرەشانە بگۇرېت بۇ دەرەت ئەگەر توانىي ستراتېيەتېك پەپرەو بكات كە دوور بېت لە ئامانجى نالۇژىكى و ناواقەى و، ئامادە بېت بۇ كرانەوہ و چاكسازىي بنەپرەتى لەسەر ئاستى ناوخۇ و دەرەكى لە بوارەكانى ئابوورى، سياسى، ئەمنى، سەربازى و، لە ھەمووئيشيان گرنگتر لەسەر ئاستى سياسەتى دەرەوہ، بەتايبەت لە بابەتى پەيوەندىيەكانى لەگەل ئيسرائيل. مەرچە توركىا لە برى سۆز و بنەماى نابەجى، لۇژىكيانە و ژيرانە بېر بكاتەوہ و كار بۇ بنياتنانى پەيوەندىيەكى باشتىر بكات لەگەل ئيسرائيل؛ بەپېچەوانەوہ ئەگەر ئەنقەرە بەخۇ نەكەوېت و پراگماتىكيانە بېر نەكاتەوہ، ئەوہ سالى 2025ى لى دەبېتە دۇزەخك كە لەوانەيە تيايدا بنەما سەرەككېەكانى حكومەتى توركىا (حكومەتى ئەردۇغان) پروبەپرووى دارمان بېتەوہ.